

EL TEMPS

Les velles tàctiques militars enfrontades a un armament modern van provocar la guerra de posicions, de trinxeres, i milions de morts.

Una guerra entre dos segles

La Primera Guerra Mundial va començar en una Europa encara ancorada en el segle XIX i acabà en un món plenament del XX.

La Primera Guerra Mundial o, com també és coneguda, la Gran Guerra, va canviar moltes coses a Europa i al món. A tots els àmbits. Els més importants, però, segurament foren el militar, l'econòmic i el geoestratègic.

Tàctiques militars. Just abans de la contesa, els estats majors de cada

exèrcit calculaven en un any i mig el període que duraria la guerra. Eren càlculs fets per estrategs militars que s'havien format durant el segle XIX. Com que les tensions entre les potències havien sigut cada cop més intenses des de les acaballes del segle, cada govern havia ordenat disposar de plans de contingència militar per al cas d'haver d'enfrontar-se en una guerra. Els ene-

mics potencials eren clars, els objectius també i, més o menys, quant duraria el conflicte. El que passà, però, és que aquests últims càlculs es basaven en els moviments de tropes a la guerra franco-prussiana de 1870 i fins en tàctiques de moviment d'infanteria més pròpies de les guerres napoleòniques que d'exèrcits que disposaven, com era el cas, d'armament i tecnologies noves i d'un poder de foc com mai no s'havia vist.

El govern i els militars francesos havien establert el 1894 l'estratègia anomenada pla XVII que definia com enfrontar-se a Alemanya, l'objectiu de la qual era recuperar Alsàcia i Lorena, perdudes a la guerra de 1870. Com aleshores, la tàctica preferida consistia a moure enormes quantitats d'infanteria el més aviat possible. Dit i fet. En esclatar la guerra, cinc cossos d'exèrcit es concentraren per atacar Alemanya i intentar recuperar els dos territoris perduts 44 anys abans, i també per aturar –com en efecte passà– qualsevol intent d'invasió.

Per la seva banda, els alemanys tenien la seva estratègia ben definida –així com el seu enemic: França– en el pla Schlieffen, de 1905: que consistia a destinar la major part de la infanteria a un moviment massiu i ràpid per entrar per Bèlgica i marxar cap a París. Quan les hostilitats s'iniciaren, l'estat major alemany no dubtà ni un segon: ordenà aquest moviment d'infanteria, seguint fil per randa el que els estrategs havien posat per escrit a principi de segle.

Ben aviat es va veure que entre el que s'havia previst i el que passava al camp de batalla no hi havia cap connexió. Els plans eren pura fantasia. Els moviments d'infanteria massius a l'estil vuitcentista eren reduïts a pols per la potència de foc de la nova artilleria, molt més potent que anys arrere, així com per les relativament àgils metralladores que només requerien dos homes per a ser mogudes i que segaven la vida de molts soldats amb una facilitat que espantava. Per un altre costat, la gloriosa cavalleria que tantes heroïques càrregues havia protagonitzat durant el XIX, ja no servia de res davant les metralladores i, a més, la seva missió d'observació la realitzaven els avions. Per si faltava res, la incipient arma d'artilleria mòbil, els

El president nord-americà Woodrow Wilson decretà la intervenció, la qual va resultar ser un enorme negoci per als Estats Units.

tancs, arrodonia un nou escenari per als camps de batalla que res tenia a veure amb els clàssics del segle anterior.

Ben aviat les noves armes, usades pels dos bàndols esvaïren les estratègies de guerra de moviment ràpid. La dramàtica realitat de la guerra de posicions, de desgast, de trinxeres s'imposà. Milions de soldats ocuparen les trinxeres que unien Suïssa i la costa belga. Malgrat l'evidència que les noves armes impedièren les velles tàctiques, els generals hi insistiren. Per això els comandaments francès i alemany xocaren en batalles que esdevingueren veritables escorxadors per a milions de joves. A la batalla de Verdun, entre el febrer i el setembre de 1916, hi hagué un milió –en xifres rodones– de baixes entre els dos contendents, dels quals la meitat aproximadament foren morts. Encara avui dia el Servei Forestal francès recull a la zona ossos humans de la batalla i dona l'alerta en trobar –sovint– explosius usats a la batalla. Pitjor encara va ser la del Somme, que durà la meitat de temps i provocà una matança per l'estil.

La del Somme va ser la batalla que millor definí l'assassina arrogància vuitcentista dels comandaments militars de la Primera Guerra Mundial, que no valoraven en absolut la vida dels seus propis soldats. A les set i mitja

del matí de l'1 de juliol de 1916 els xiulets anunciaren l'ofensiva. 150.000 soldats britànics es disposaren a sortir, en successives onades, de les seves trinxeres al llarg d'un front d'uns 26 quilòmetres, per atacar les posicions alemanyes, situades a escassa distància. Els germànics disposaven de gran quantitat de metralladores, i els generals britànics ho sabien perfectament. Tot d'una es va veure el resultat de l'atac. Els britànics morien com mosques. Tot i que per a moure 150.000 homes fa falta temps i que n'hi hagué de sobra, de temps, per a rectificar les ordres, els generals de Sa Graciosa Majestat insistiren en la tàctica d'atac massiu frontal d'infanteria. En acabar el dia es comptaven més de 50.000 baixes de soldats britànics, dels quals més de 20.000 eren morts.

L'ús de gas és la imatge més terrífica de la guerra de trinxeres –uns 100.000 morts per aquest motiu–, però el que provocà més víctimes de combatents sens dubte van ser els obtusos generals d'ambdós bàndols que usaven tàctiques antigues davant armes modernes.

Quan la guerra acabà el 1918, tots els governs implicats i els respectius estats majors sabien que la pròxima conflagració en què intervinguessin requeriria noves tàctiques definides

en noves estratègies que s'haurien de dissenyar a partir de les noves armes desenvolupades durant el conflicte: els submarins, els tancs, les metralladores i les metralleres, l'aviació, els explosius de gran potència, l'artilleria de llarg abast, etc.

Les guerres mai no tornarien a ser iguals. La Gran Guerra les canvià: començà com una del XIX i acabà amb la virulència assassina d'una del XX.

Els Estats Units. La Primera Guerra Mundial va ser un gran negoci per als Estats Units. Fins aleshores havia estat un actor internacional de segona. És cert que, malgrat el seu suposat rebuig del colonialisme, des que havia finalitzat la conquesta del seu oest –el 1890 es dona per tancada la colonització fins al Pacífic– havia estès la seva àrea d'influència seguint el principi del Destí Manifest i la seva concreció en política exterior anomenada doctrina Monroe –nom del cinquè president, James Monroe–: el dret a intervenir en qualsevol indret americà i/o d'interès estratègic. Així, el 1894 va envair Nicaragua, per posar-hi un govern fidel; el 1898 es va desfer d'Espanya a Cuba, Puerto Rico i Filipines; el mateix any caigueren a les seves mans Hawaii, Wake i Guam; el 1900 intervingué a la Xina, contra la rebel·lió dels Boxer, per defensar la seva posició econòmica allà, juntament amb totes les potències colonials europees; el 1914, el dia 21 d'abril, envaí Mèxic en una acció de càstig per deixar clar al govern mexicà que els Estats Units s'havien autoatorgat el dret d'intervenir-hi si consideraven amenaçats els seus interessos; el 1915 van ocupar la República Dominicana...

Però, malgrat tot això, quan el 1917 el president Woodrow Wilson anuncià l'entrada en la guerra, els Estats Units no eren una potència mundial com ho eren els imperis rus, britànic o alemany. Va ser la guerra la que permeté capgirar la situació. La que creà, per exemple, l'enorme i poderosa maquinària empresarial bèl·lica nord-americana que a les dècades següents s'aniria desenvolupant fins a configurar allò que actualment és conegut com el "complex militar industrial" que influeix decisivament en les estratègies de política exterior dels Estats Units.

L'ús massiu de metralladores contra els atacs frontals de la infanteria provocaren centenars de

Econòmicament, el 1913 els Estats Units tenien un PIB que era clarament inferior al d'Alemanya, França i Gran Bretanya juntes; el 1920, el tenien molt superior. En acabar la guerra, el 1918, el 45% del PIB mundial ja era dels Estats Units. Mentre que en els anys de pre-guerra les exportacions dels Estats Units cap a Europa eren poques, durant el conflicte van ser de magnituds enormes, amb el resultat que al començament de la dècada dels anys vint els països europeus eren deutors dels bancs i empreses americans. El deute de guerra directe de governs europeus amb el govern dels Estats Units era el 1918 de 7.000 milions de dòlars, més 3.000 milions deixats en forma de crèdit per a la recuperació dels països combatents. Abans de la guerra, la capital financera mundial era Londres; en acabar, l'era Nova York. El 1913 els Estats Units acumulaven el 26% de les reserves d'or existents en aquell moment al món, l'any que acabà la guerra el percentatge

arribava al 39%: un 50% d'increment en només cinc anys.

Gran Bretanya i França s'havien convertit en deutors dels Estats Units però alhora eren creditors de països com Bèlgica, Sèrbia, Itàlia, Rússia, entre d'altres, de manera que necessitaven desesperadament cobrar per a pagar. A més, per això mateix imposaren unes condicions pecuniàries draconianes als vençuts, especialment a Alemanya, amb l'excusa d'indemnitzacions de guerra per haver-la suposadament provocada. Tot això es concretà en els complexos tractats de pau de Versalles i en la intransigència aliada, que volia cobrar fort i no et moguis. Tot plegat va fer que els països bel·ligerants no haguessin recuperat a mitjan dècada dels anys vint el PIB dels anys anteriors al conflicte. Per una altra banda, com que l'or que havien tingut els països europeus l'havien pagat per a fer front a les descomunals despeses de guerra, molts bancs centrals, especialment l'alemany, abandonaren el dit patró or –la paritat de les monedes

milers de morts.

s'establia des de 1870 en funció de la reserva d'or de cada país— per passar a fer moneda fiduciària, és a dir, basada en la confiança dels ciutadans i les empreses. La conseqüència va ser doble. Per una banda una inflació galopant i, per l'altra, que, en el moment que, a finals dels anys vint, la confiança va fer figa per mor de la crisi mundial del 1929, el desastre va anar servit.

Nova geopolítica. Els Estats Units emergien de la Primera Guerra Mundial com la nova potència. Havien demostrat un poder militar excepcional. Encara més lluïa el seu poder perquè els imperis derrotats —Alemanya, Àustria-Hongria, Rússia i Turquia— foren esmicolats en els tractats de pau i en el seu lloc apareguren petites repúbliques. Ni tan sols Gran Bretanya, i encara menys França, pogueren mantenir la lluentor imperial de la pre-guerra. Els Estats Units eren el país que manava a l'hemisferi occidental.

A l'orient, l'Imperi japonès també havia sortit reforçat del conflicte: de-

Algunes dades sobre la I Guerra Mundial

- Més de 65 milions d'homes de 30 països diferents van ser mobilitzats.
- Vora 10 milions de combatents moriren: més de 6 milions dels aliats i prop de 4 de les potències centrals.
- Aproximadament hi hagué uns 13,5 milions de civils morts.
- El nombre de ferits es calcula en més de 20 milions.
- El nombre de víctimes en acció de guerra va estar al voltant dels dos terços dels combatents, un percentatge molt superior al de qualsevol altra guerra anterior i que indica la brutalitat dels combats.
- Rússia va ser el país que més soldats mobilitzà, més de 12 milions.
- Els alemanys foren els primers a practicar amb una nova arma terrible: el llançafoc, que projectava foc a 40 metres de distància.
- El bombardejos d'artilleria arribaren a ser tan intensos com ara que els realitzats a Ypres (França), el 1917, se sentiren a més de 200 km de distància.
- Gran Bertha era el nom d'un canó que podia disparar projectils d'una tona a 15 km de distància. Alemanya en fabricà 13 unitats, cada una de les quals necessitava una quadrilla de 200 soldats per a utilitzar-lo.
- Encara més monstruosos va ser el canó anomenat Kaiser Guillem, muntat sobre un tren, que el 1918 va bombardejar París des d'una distància de 120 km. Se'n construïren 7, un dels quals rebentà.
- Els tancs van ser utilitzats per primera vegada durant la batalla de Flex-Courcellette el 1916, al Somme (França). Els britànics diferenciaven entre els tancs *mascle*, que portaven canó, i *femella*, que duïen muntada una metralladora.
- El 6 d'agost de 1914 Lieja fou bombardejada per un zepelí alemany. Era el primer atac aeri de la història sobre una ciutat. Anteriorment, el 1911, en la guerra entre Itàlia i Turquia, un pilot italià llançà unes bombes de mà sobre infanteria turca.
- L'aviació inicià la guerra essent un instrument merament d'observació i l'acabà essent una arma completa: per a observar, atacar (altres avions) i bombardejar objectius en terra.
- La xarxa de trinxeres que es cavà durant la guerra fou aproximadament d'uns 40.000 km.

■ França va ser el primer combatent que utilitzà el gas contra les tropes enemigues, l'agost de 1914. Durant tota la guerra, Alemanya llançà unes 68.000 tones de gas i els aliats unes 51.000. Es calcula que moriren per aquest motiu prop de 100.000 soldats dels dos bàndols i més d'un milió quedaren afectats en grau divers.

- L'ús massiu de la metralladora va ser possible gràcies als models derivats de la Hiram Maxim patentada als Estats Units. Solien disparar entre 450 i 600 bales per minut.
- S'utilitzaren més de mig milió de coloms missatgers com a sistema de comunicació a llarga distància, però, a l'igual com altres recursos militars, el sistema anà declinant durant la guerra per raó del desenvolupament de noves tecnologies.

Ferits per les bombes de gas de la 55ena Divisió britànica.

EL TEMPS

L'aviació va experimentar un gran desenvolupament durant la Primera Guerra Mundial.

clarà la guerra a Alemanya i en acabar es va quedar amb les possessions orientals germàniques a Xina –tota la província de Shandong–, les illes Marianes, les Carolines, les Marshall –amb nomenclatures actuals– i també quasi tota l'anomenada Micronèsia.

Per una altra banda, a Rússia durant la guerra s'havia produït la Revolució d'Octubre, el 1917, amb la consegüent creació de la Unió de Repúbliques Socialistes Soviètiques (URSS).

Quedaven fixades així les tres grans potències que marcarien la Segona Guerra Mundial: l'URSS, els Estats Units i el Japó. La Gran Guerra, doncs, va suposar el principi de l'enfonsament del paper europeu als escacs polítics internacionals. Res no tornaria a ser igual des d'aleshores per al vell continent.

Altres canvis. També moltes més coses canviaren durant la guerra. La gran matança de milions de persones, com mai no s'havia vist fins aleshores, féu créixer progressivament corrents d'opinió internacionals pacifistes. I, encara més important, va fer néixer la idea que no podia passar una altra vegada res de semblant. Per això justament el president nord-americà Wilson impulsà la creació de la Societat de Nacions, que, si bé es pot concloure que va ser un fracàs, perquè entre d'al-

tres coses es va demostrar impotent a l'hora d'evitar el segon gran conflicte, en realitat suposà el germen del que seria anys més tard, per una banda, l'ONU i, per l'altra, els intents –a la segona postguerra mundial– d'albirar el que se'n dirà dret internacional.

El valor de la vida també canvià, durant la contesa, en el sentit que el menyspreu absolut que per la vida dels propis soldats mostraren els generals no es tornà a repetir posteriorment, als països democràtics. A partir de la Gran Guerra els generals d'aquests països no tindrien cap inconvenient a provocar grans matances entre l'enemic, però se'n guardaven, tant com podien, de sacrificis massius entre les files pròpies: les respectives opinions públiques no ho haurien acceptat.

Un altre canvi respecte a la vida aportat per la guerra fou l'ús massiu de la mort de no combatents. Les guerres del XIX salvaven –tot i que amb excepcions al llarg de la història, és clar– l'element civil de l'acció bèl·lica; durant la Primera Guerra Mundial això canvià en els escenaris de combat i a partir d'aleshores, a la segona gran guerra per exemple, el sacrifici de civils enemics fou un element fonamental en l'estratègia bèl·lica dels contendents.

De canvis tecnològics, n'hi hagué molts i de molt variats, durant la Gran Guerra. Tots els tipus d'armament milloraren –es feren més eficients per a matar–

l'artilleria mai no havia arribat tan lluny i amb tanta potència; es desenvolupà el tanc –anomenat així perquè els primers models pareixien tancs per a emmagatzemar aigua–, el qual es convertí després del conflicte en una part essencial de les tàctiques militars; l'aviació començà la guerra com un exotisme o, a tot estirar, com a instrument d'observació de l'enemic i l'acabà com a arma de combat de gran futur; els fusells automàtics feren la seva aparició, com també les metralleres; les metralladores es perfeccionaren...

Però també la guerra va ser el trampolí per a canvis més pacífics i positius per a les societats humanes. Alexander Fleming s'horroritza amb l'enorme quantitat de ferits que durant la Gran Guerra moriren per infeccions i començà a experimentar buscant una substància bactericida, que finalment el 1928 descobrí i anomenà penicil·lina. Igualment en medicina, aquesta guerra suposà un gran avanç en el tractament de ferides traumàtiques: els metges aprengueren a curar amb més eficàcia i a disposar amb més eficiència els recursos que tenien a l'abast. Un metge anglès, Harold Gillies, va ser pioner en els empelts de pell en els casos de combatents amb grans parts del cos cremat. Així mateix, la medicina psiquiàtrica va fer un salt enorme amb la diagnòsi, per primera vegada, de la neurosi de guerra, i, de fet, es crearen els primers hospitals especialitzats per a tractar-la.

No va ser minsa tampoc la revolució en els costums socials. El més cridaner fou la incorporació massiva, durant la guerra, de les dones a la feina. Amb la conseqüència política que el 1918 es concretà a Gran Bretanya: el sufragi femení, tot i que inicialment només va ser per a les dones de més de 30 anys.

El cotxe sense cavalls, que el 1914 era un estrany instrument poc útil, primitiu, amb moltes limitacions i mal de conduir, el 1919 albirava un futur brillant temps a venir, cosa que demostrà de sobres durant la següent dècada. Ja tothom en deia automòbil o, senzillament, cotxe.

En definitiva, la Primera Guerra Mundial va canviar el món, per més dramàtica que fos la manera com ho féu, perquè el va portar del segle XIX al XX.

Miquel Payeras